

Л. Г. СУГЕЙКО (канд. пед. наук, доц.)
Херсонський державний університет

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИШУ

У статті розкривається значення самостійної роботи у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців початкової школи, розглядаються різноманітні мотиви, які стимулюють навчання і є головною метою організації навчального процесу, пропонуються види завдань для самостійної роботи та форми контролю.

Ключові слова: самостійна робота, мотив, форми контролю, практичні уміння, види завдань.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах розвитку української державності й демократизації суспільства, відродження інтелектуального та духовного потенціалу громадян України, розширення сфер функціонування української мови як державної особливої актуальності набуває впровадження європейської системи освіти у вищих навчальних закладах України. Важливе місце у цьому процесі займає індивідуальна траєкторія навчання, складником якої є самостійна робота студентів. Вона забезпечує студенту (з урахуванням його індивідуальних особливостей, здібностей, рівня підготовленості) можливість якісно засвоювати і усвідомлювати навчальний матеріал, поглиблювати і розширювати знання, вдосконалювати уміння та навички. У зв'язку з цим у вузах проводиться значна робота з оновлення змісту освіти, підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Кредитно-модульна система навчання вимагає впровадження нових методів контролю, що враховують індивідуальні досягнення студентів, їх творчий підхід до навчання.

Систематична самостійна робота сприяє розвитку активності, самостійності, мислення, пам'яті, виховує наполегливість та пізнавальний інтерес. Тому без неї навіть за найкращої та найдосконалішої організації навчальних занять розраховувати на високий рівень професійної підготовки не припустимо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема самостійної роботи студентів вищого закладу освіти завжди цікавила значне коло дослідників. Її завжди розглядали як дієвий засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Починаючи з середини ХХ століття, цій проблемі приділяли значну увагу науковці вітчизняної та зарубіжної педагогіки: Л. Головка, С. Заскелета, Н. Сидорук, І. Шайдур, В. Буринський, Н. Журавська, М. Силова, М. Солдатенко, І. Шимко, В. Буряк. Результати своїх досліджень вони активно впроваджували в навчальний процес. Та сучасні соціально-економічні та соціокультурні умови вимагають суттєвого удосконалення форм та методів організації самостійної роботи студентів. Мова йде не стільки про модернізацію освіти, скільки про перебудову всього освітнього простору.

Самостійну роботу студентів як засобу професійної підготовки до навчання гуманітарних дисциплін досліджували Д. Ємельянов, О. Кміть, М. Князян, М. Пентиліук, Т. Потоцька, Г. Романова та ін., лінгвістичні та лінгводидактичні засади самостійної роботи у професійній підготовці вчителів загальноосвітніх навчальних закладів розглядали М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Дроздова, І. Нагрибельна, М. Пентиліук, О. Попова, М. Починкова, Т. Симоненко та багато інших.

Мета статті полягає у розкритті значення самостійної роботи у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців початкової школи, виокремленні деяких видів завдань для самостійної роботи студентів з урахуванням специфіки навчального матеріалу.

Виклад основного матеріалу. На наше переконання, навчальні заклади не можуть у повному обсязі надати студентам необхідні знання та навички з професійної підготовки, оскільки кожні 2-3 роки радикально змінюється наукова інформація, створюються нові технології. Тому так необхідно навчити студентів у подальшому постійно працювати над собою, саморозвиватися.

Ми керуємось тим, що самостійна робота - це форма навчальної діяльності, в результаті якої студент виконує завдання без допомоги викладача.

Проблема формування повноцінної навчально-пізнавальної діяльності студентів на сьогодні потребує подальшого удосконалення. Необхідно розробити концепцію удосконалення організації самостійної роботи студентів, у якій сформулювати її структуру (мотиви, мету, засоби виконання як сукупність розумових та мнематичних прийомів), закономірності організації (формування структу-

рних компонентів, здійснення контролю), рівень спрямованості (від нижчої навчальної до вищої, на якій студент активно розвиває та реалізує свою особистість засобами навчально - пізнавальної і професійної діяльності) [1].

Головною метою організації навчального процесу є розвиток та вдосконалення у студентів різноманітних мотивів, які стимулюють навчання.

Мотив - джерело діяльності. Конкретними мотивами самостійної роботи студентів є:

- зацікавленість у навчанні;
- прагнення до самореалізації;
- бажання самовдосконалення;
- бажання отримувати високі оцінки;
- прагнення до матеріального заохочення (стипендія).

Мотив реалізується шляхом досягнення мети.

Мета - це уявлення про конкретний результат, якого необхідно досягти. Вона реалізується в процесі здійснення засобів реалізації.

Засоби - це конкретні прийоми та операції, завдяки яким досягається мета. Вони відповідають меті та визначають ефективність самостійної роботи.

Зовнішні умови - це сукупність різноманітних факторів, які сприяють або не сприяють здійсненню діяльності.

Між названими структурними компонентами існують різноманітні зв'язки. Мотив спонукає до формулювання мети, за ним слідує застосування певних засобів.

Самостійна робота як вид діяльності може здійснюватись тільки за наявності всіх названих компонентів. При організації самостійної роботи студентів необхідно не просто їх враховувати, а й чітко уявляти кожний із них.

Відсутність у роботі студентів сформованих навичок самостійної роботи і недостатня самооцінка важливості цієї форми ускладнюють процес навчання на першому і наступних курсах. Вчорашні школярі не завжди усвідомлюють різницю між специфікою навчання в загальноосвітній школі і вищому закладі освіти, їх рівень самостійності недостатній для оволодіння новими навчальними дисциплінами. Найбільш легко на першому курсі студенти вміють запам'ятовувати, записувати і переказувати прочитане. У той же час уміння узагальнювати, аналізувати, виділяти головне в теоретичному матеріалі дається їм важко. Необхідні постійні зусилля і в першу чергу в самостійній роботі над навчальним матеріалом.

Самостійна робота, як і будь - яка інша форма навчально- пізнавальної активності студента - це, в першу чергу, діяльність особистості. А діяльність і особистість - категорії психологічні. Однією з причин недостатньої розробленості проблеми організації самостійної роботи студентів є фактичне нехтування нею [3].

На сучасному етапі гостро стоять проблеми підвищення якості підготовки фахівців, що вимагає подальшого розвитку навичок самостійності в пізнавальній діяльності студентів.

У своєму дослідженні у розробці завдань для самостійної роботи ми виходили з характеру навчальної діяльності студента під час виконання завдань та урахування специфіки навчального матеріалу. На основі цього було виділено три види завдань для самостійної роботи:

- 1) завдання, що спрямовують студента на роботу із запропонованим навчальним матеріалом;
- 2) завдання, що вимагають пошуку необхідного навчального матеріалу;
- 3) завдання, що вимагають комплексного застосування практичних знань та умінь.

Розглянемо особливості кожного з виділених видів завдань.

1. Завдання, що спрямовують студента на роботу із запропонованим навчальним матеріалом. Цей вид замінює виклад нового навчального матеріалу викладачем і передбачає його самостійне опрацювання студентами. Головна мета такого завдання - довести новий навчальний матеріал до свідомості студента. Типові приклади завдань такого виду:

- “Прочитайте параграф підручника (вказується який). З’ясуйте, на основі яких ознак і яким чином класифікують (вказується що)”;
- “Прочитайте параграф підручника (вказується який). З’ясуйте, яким чином можна вдосконалити (вказується що)”;
- “Прочитайте параграф підручника (вказується який). З’ясуйте, які подальші перспективи розвитку (вказується чого)”.

У всіх наведених прикладах відповідь на завдання можна отримати на основі усвідомленого запам'ятовування та наступного відтворення опрацьованого навчального матеріалу. Є й інша

характерна особливість у наведених прикладах - у всіх випадках вказується конкретний параграф підручника. Результатом самостійної роботи студента повинен стати відповідний конспект.

Важливою умовою формулювання завдань першого типу є обсяг того навчального матеріалу, який повинен опрацювати студент. Із психології навчання відомо, що існує оптимальний обсяг навчального матеріалу, доцільний для його успішного сприйняття й усвідомлення. Занадто малий обсяг зумовлює фрагментарність сприйняття, за надмірного обсягу складніше систематизувати сприйняті відомості й виділити в них найсуттєвіше.

2. Завдання, що вимагають від студента самостійного пошуку необхідного навчального матеріалу. Завдання другого виду активізують рівень самостійної діяльності студента. Досягають цього за рахунок відповідного формулювання завдань:

- “Знайдіть у підручнику вимоги (вказується до чого)”;
- “За підручником самостійно з’ясуйте, за допомогою яких закономірностей здійснюється (вказується конкретний процес)”;
- “Користуючись підручником, з’ясуйте, які існують способи забезпечення раціональних умов здійснення (вказується чого)”.

Як видно з наведених прикладів, у даному випадку не вказується параграф чи розділ підручника, який необхідно опрацювати - потрібні відомості студент повинен відшукати самостійно.

Завдання цього виду орієнтують студента на відбір, усвідомлення і систематизацію навчального матеріалу, а також на самоконтроль, наводять на порівняння, висновки та узагальнення. Доцільною формою результату виконаного завдання може стати не традиційний конспект, а складена таблиця чи схема.

Різновидом завдань другого виду може стати робота з довідковою літературою (словниками, енциклопедіями) - це може бути з’ясування та пояснення деяких термінів лінгвістичного походження, що доповнюють зміст підручника тощо. Такі завдання особливо цінні тим, що сприяють інтеграції змісту навчальних предметів, а також підвищують рівень лінгвістичної грамотності та культури студентів.

3. Завдання, що вимагають від студента комплексного застосування практичних знань та умінь. Цей вид передбачає виконання практичних робіт, спрямованих на закріплення раніше вивченого матеріалу. Основу кожної роботи утворює конкретне практичне завдання, розв’язання якого потребує комплексного застосування відповідних знань та умінь. Традиційно вони посідають головне місце в самостійній роботі студентів.

Важливою умовою підготовленості студентів до самостійної роботи з креслення є наявність у них відповідних практичних умінь. Під практичними вміннями в даному випадку ми розуміємо вміння самостійно працювати з навчальним матеріалом у процесі виконання навчального завдання. Виходячи з цього, є підстави практичні вміння, що забезпечують самостійну роботу, називати вміннями самостійної роботи.

Відомі дослідники проблем педагогічної психології О. Кабанова-Меллер вважає, що вміння самостійної роботи слід поділяти на:

- загальні вміння самостійної роботи (планування, виконання конкретного завдання, самоконтроль);
- вміння організувати свою психічну діяльність (доцільність сприйняття, раціональне засвоєння, ефективне мислення);
- конкретні спеціальні вміння, що визначаються специфікою навчального предмета) [2].

Класифікація практичних умінь, потрібних для самостійної роботи, була предметом уваги й багатьох інших дослідників. Так, зокрема, І. Лернер підкреслював складність цієї проблеми, показуючи, що в навчальних програмах безсистемно і в значній кількості наводяться практичні вміння, але при цьому їх не поділяють на головні і другорядні, а також не визначається їх провідна роль у пізнавальному розвитку особистості [4]. На думку дослідника, необхідно відрізнити пізнавальні вміння (до яких вона відносить, наприклад, роботу з підручником, спостереження, вміння застосовувати знання на практиці).

Відома найбільш широка і деталізована класифікація практичних умінь Н. Лошкарьової [5], яка враховує стадійність розвитку умінь і необхідність їх постійного вдосконалення. Всі практичні вміння Н. Лошкарьова поділяє на чотири основні види:

- загальні вміння, пов’язані із сприйняттям та систематизацією навчального матеріалу;
- загальнолюдські (інтелектуальні) вміння, орієнтовані на формування прийомів розумової діяльності - аналізу, синтезу, порівняння, доведення тощо;

- бібліотечно-бібліографічні уміння, що сприяють розвитку особистості на основі самостійної роботи з друкованими джерелами інформації;
- організаційно-пізнавальні уміння, що забезпечують мінімум знань про основи організації власної навчально-пізнавальної діяльності.

На нашу думку, в найбільш узагальненому вигляді в основу класифікації практичних умінь можуть бути покладені розвивальні цілі навчання, що охоплюють як сприйняття (розуміння) навчального матеріалу, його засвоєння та оперування ним, так і творче його застосування.

Висновки. Ефективність проведення самостійної роботи залежить від цілеспрямованого пошуку шляхів удосконалення її організації. Сучасна теорія і практика лінгвістичної освіти спрямована на те, щоб активізувати підготовку майбутніх учителів початкової школи з упровадження особистісно зорієнтованого підходу з урахуванням комунікативних, пізнавальних, духовних, креативних потреб особистості студента.

Перспективу подальшої роботи вбачаємо у розробці науково-методичних посібників та методичних рекомендацій щодо організації і проведення самостійної роботи студентів.

Список використаної літератури

1. Журавська Л.М. Педагогічні умови управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів: Автореф. дис... канд. пед. наук. - К., 1999.
2. Кабанова-Меллер Е.Н. Психология формирования знаний и навыков у школьников / Е.Н. Кабанова-Меллер. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1962. – 376 с.
3. Казаков В.А. Теорія та методика самостійної праці студентів / В.А. Казаков.– Ірпінь, 1997.
4. Лернер И.Я. Дидактические основы формирования познавательной самостоятельности учащихся при изучении гуманитарных дисциплин: Автореф. дис. ... доктора пед.наук. –М., 1971. -47с.
5. Лошкарева Н.А. Формирование системы общих умений и навыков школьников / Н.А. Лошкарева. – М.: Педагогика, 1982. – 192 с.
6. Мороз. В. Д. Самостійна навчальна робота студентів / В.Д. Мороз. – ХМК, 2003. – 63 с.
7. Організація і зміст самостійної роботи студентів з філологічних дисциплін: навч.-метод. посіб. для студентів / за наук. ред. І.А. Нагрибельної. – Херсон: ХМД, 2011.-186 с.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2014

Л. Г. Сугейко

Херсонский государственный университет

Самостоятельная работа как действенное средство активизации учебной деятельности студентов вуза

В статье раскрывается значение самостоятельной работы для лингвистической подготовки будущих специалистов начальной школы, рассматриваются различные мотивы, стимулирующие обучение и являющиеся главной целью организации учебного процесса, предлагаются виды заданий для самостоятельной работы и формы контроля.

Ключевые слова: *самостоятельная работа, мотив, формы контроля, практические умения, виды заданий.*

L. Sugeiko

Kherson State University

Independent Work as an Active Form of an Activization of Learning Activity of High School Students

The article represents the meaning of an independent work for the linguistic training of the future specialists of primary school, the different motives which stimulate the studying and are the main aim of the organization of teaching process, the types of assignments for an independent work and control forms.

The article states that considerable work on updating the content of education is carried out at universities, improving the efficiency of the educational process, the credit-module system requires the implementation of new frameworks, which appreciate students achievements, their creative approach to learning. Systematic independent work promotes activity, independence, thinking, memory, forms persistency and cognitive interest because without it it's impossible to expect a high level of professional training.

The article pays attention to the issue of forming successful learning activity of students and further its improving, the need to develop the improving concept of organizing independent work, namely: structure, patterns of organization, orientation level etc. The article focuses on developing students' various motives that stimulate learning, specific motives for independent work are given, in particular, interest in learning,

desire for self-realization, desire to get high marks, desire for material incentives, as independent work is primarily the activity of an individual.

Key words: *independent work, motive, control forms, practical skills, types of assignments.*